

Gehoornd vee vraagt ruimte en overzicht

Het onthoornen van kalveren roept maatschappelijk steeds meer weerstand op. Niet onthoornen zou een van de onderscheidende maatregelen van de biologische ten opzichte van de gangbare veehouderij kunnen zijn. Nu is er voor de biologische houderij een ontheffing voor onthoornen. Biologische melkveehouders vragen zich af wat de gevolgen zijn voor het welzijn van niet onthoorned vee. In een onderzoek gefinancierd door Bioconnect is gekeken wat daarover in binnen- en buitenland bekend is.

Gidi Smolders
(ASG – Animal Sciences Group van Wageningen UR)
Jan Paul Wagenaar
(LBI – Louis Bolk Instituut)

Bij niet onthoornen zijn er twee mogelijke oplossingen. De eerste mogelijkheid is het gebruik van stieren die hoornloosheid vererven (polled). Binnen enkele generaties heb je dan een volledig hoornloze veestapel. In bepaalde rassen heeft een groot deel van de stieren deze eigenschap (Zweeds roodbont, Noors rood) maar ook in de Holstein-populatie komt de eigenschap beperkt voor. Als de productiekenmerken van hoornloos fokkende stieren vergelijkbaar zijn met die van gehoornde stieren, is fokkerij een goede mogelijkheid om een hoornloze veestapel op te bouwen. De Demeter regelgeving staat het op deze manier aanpassen van koeien echter niet toe. Hoorns worden daarin ook gezien als antennes waarmee de koe contact houdt met de omgeving. De tweede mogelijkheid is juist te gaan werken met gehoorned vee.

Gehoorned vee

Koeien met hoorns hebben meer ruimte nodig (kostprijsverhogend), verwonden elkaar en zijn gevaarlijk voor de verzorgers. In de loop van de geschiedenis is de koe aangepast aan huisvesting en houderij. Hoorns zijn niet meer nodig om koeien een halster om te doen en koeien hebben ze niet meer nodig om zich een weg te banen door struiken. Bij gehoornde veestapels zal de stal en het management weer aangepast moeten worden aan de koeien. In een veestapel is een bepaalde rangorde tussen de koeien. Om de ranglagere dieren toch een aangenaam leven te bezorgen moet competitie om ruimte en voer voorkomen worden, moeten er vluchtwegen zijn en moet er zo min mogelijk in de groepssamenstelling veranderen. Rustig met koeien omgaan en minder agressieve dieren fokken draagt ook bij aan minder confrontaties. In de stalontwerpen met pluspunten voor welzijn worden brede loopgangen beloond met extra punten. In Kracht van Koeien scoort het gehoorned zijn van de veestapel 12,5 procent van het totaal te behalen punten in het meest diervriendelijke stalsysteem. De stalontwerpen voor de familie-kudde zijn 'hoornproof' met een oppervlakte van 30 m² per koe. In de huidige praktijk zijn stallen veel kleiner, al zijn er ook nu al met 15 m² per koe.

Beschadiging afhankelijk van stal

Aan het einde van de stalperiode 2009 zijn 7 gehoornde en 7 onthoornde veestapels beoordeeld op onder andere huidbeschadigingen in stallen met ligboxen of met een ingestrooide ligruimte. Op de achterhand, op de schouder, rug en nek en op de flank van de koe werd geteld hoeveel kale plekken en wonden voorkwamen (zie tabel 1). In ligboxenstallen hadden gehoornde koeien gemiddeld 34 beschadigingen, onthoornde koeien gemiddeld 7. De potstallen met gehoornde koeien zaten daar tussenin met 14 beschadigingen.

(ON)RUST

Hoe rustiger en voorspelbaarder de veehouder met de dieren omgaat hoe minder gedrang er is en hoe minder kans op agressie binnen de veestapel.

Foto: ASG

gen. Niet alleen ruimte, maar vooral het naar alle kanten kunnen vluchten is in een potstal veel beter gewaarborgd dan in een ligboxenstal. In ligboxen kunnen koeien klem gezet worden en kunnen ze meestal alleen achteruit ontsnappen, tegen de belager in. Bloeduiers en beschadigingen aan de vulva zijn daarvan het gevolg. Uit gedragswaarnemingen blijkt dat er bij gehoornde koeien minder lichamenlijk contact is dan bij onthoornde koeien. Laag in rang staande gehoornde koeien gaan de confrontatie niet aan en geven hun plaats aan het voerhek of in de ligruimte al op als hoger in rang staande koeien in de buurt komen. Ze moeten gemakkelijk weg kunnen om geen beschadigingen door de hoorns op te lopen. Onthoornde laag in rang staande koeien daarentegen wachten af tot ze

Tabel 1

Aantal beschadigingen per staltype en al of niet gehoornde veestapel.

Groep	Aantal stallen kaal	Achterhand wond	kaal	Rug-schouder-nek wond	kaal	Flank wond	
Ligbox							
gehoorned	4	9,6	1,0	7,4	0,4	11,6	1,0
onthoorned	6	1,6	0,2	1,0	0,0	0,4	0,0
Potstal							
gehoorned	3	3,0	0,2	2,4	0,4	6,8	0,6

een por krijgen voordat ze plaats maken. De kans dat ze daarbij beschadigingen oplopen, is klein.

Factoren die tellen

- Een stabiel koppel: zo min mogelijk wisselingen in de samenstelling van het koppel voorkomt dat telkens opnieuw de rangorde bepaald wordt. Dat geldt niet alleen als er dieren uit het koppel gehaald worden (droogzetten, vaarzen, tochtige koeien), maar ook als er dieren toegevoegd worden aan het koppel (dan liefst in een groepje).
- Karakter van de dieren: binnen rassen maar ook tussen rassen zijn er grote verschillen in karakter tussen dieren. Enkele opgewonden standjes in een veestapel kunnen, als aan alle andere voorwaarden voor de gehoornde veestapel voldaan is, toch voor veel onrust en beschadigingen zorgen.
- Mens – dier relatie en de rust van de veehouder: hoe rustiger en voorspelbaarder de veehouder met de dieren omgaat hoe minder gedrang er is en hoe minder kans op agressie binnen de veestapel.
- Stand van de hoorns is van belang in verband met de ernst van de verwondingen. Blaarkoppen en MRY met de naar binnen gebogen hoorns zullen, ook als ze agressief zijn, nauwelijks verwondingen veroorzaken. Wijd uitstaande hoorns (Montebelliarde, Fleckvieh) of omhoogstekende hoorns (Holstein Frisian, Jersey) kunnen

- ernstige verwondingen veroorzaken (kling, uier, huid). Eventueel kunnen hoorns gepunt worden of voorzien van een kapje.
- Voorkom gedrang, houd vluchtwegen open: door verspreide plaatsing van drinkbakken, borstels, krachtvoerboxen, voldoende vreetplaatsen met overal hetzelfde voer en ruimte in de wachtruimte. Doorgangen zijn geen vluchtweg meer als ze vol gebouwd worden. Ook al blijven ze op zich breed genoeg, ze kunnen niet meer als vluchtweg dienen omdat koeien daar samenscholen.
- Overzicht in de stal is voor gehoornde koeien belangrijk: ranglagere koeien kunnen ranghogere koeien zien aankomen en, zonder dat er lichamenlijk contact is, plaats maken.
- Type voerhek: als een vastzetmogelijkheid gewenst is, is vooral bij ver uitstaande hoorns een voerhek aan te bevelen waar koeien van bovenaf met de hals in en uit kunnen. Gebruikelijke vastzetvoerheksen kunnen ze niet snel verlaten. Een iets naar voren geplaatste buis als afscheiding is totaal geen belemmering maar biedt geen vastzetmogelijkheid.
- Krachtvoerboxen gaan moeilijk samen met een gehoornde veestapel, zelfs met

- dichte zijanten en een afsluithek ter voorkoming van verstoten.
- Gemakkelijk kunnen gaan liggen: koeien die niet passen bij de ligboxen jagen soms meerdere andere koeien uit de ligboxen voordat ze een goede plek gevonden hebben om te gaan liggen.
- Ligboxen/vrije ligruimten: in ligboxenstallen komen meer bloeduiers en beschadigde vagina's voor dan in ingestrooide ligruimten. De mogelijkheid ligboxen aan de voorkant te kunnen verlaten zou dat probleem voor een deel kunnen voorkomen.
- Extra ruimte om te lopen en liggen geeft koeien de mogelijkheid om elkaar te ontlopen.
- Dode hoeken in stallen: er zijn nauwelijks stallen voor melkvee zonder dode hoeken. Zelfs in stallen waar oorspronkelijk geen dode hoeken zijn (2-rijige, 3-rijige stallen) worden dode hoeken gecreëerd door het afschermen van een ruimte voor bijvoorbeeld droge koeien en/of jongvee.
- Onrust bij de koeien voorkomen: management en voeding hebben invloed op onrust in de veestapel. Vliegen zijn bekende onruststokers, zeker bij drukkend weer. Ook bij veel onbestendig eiwit en een laag magnesium- en mangaangehalte worden koeien onrustiger.